

MELLOMFAGSOPPGAVE

EKSAMEN I STATSVITENSKAP

MELLOMFAGSTILLEGGET VÅREN 1994

KOMPARATIV POLITIKK

MAKSIMINSTRATEGIEN OG VALG AV VALGORDNING

10 SIDER

INNLEDNING

I parlamentariske demokratier har valgordningen stor betydning for hvor stor makt de politiske partiene får. Det er derfor rimelig å anta at politikerne vil bruke utformingen av valgordningen til å tjene sitt partis interesser. Spørsmålet er hva partienes interesser er. Politikerne vil gjerne ha en valgordning som gir deres parti flest mulig plasser i parlamentet, men en valgordning som vil gi et parti flere representanter enn det den nåværende valgordningen gir, kan gi partiet færre ved et senere valg. Og fordi valgordningen i mange land, bl.a Norge, er noe det trengs kvalifisert flertall for å endre, er en valgordning noe man må regne med å leve med en stund.

I "A theory of justice" hevder John Rawls at rasjonelle aktører vil velge den strategi som slår best ut i verste fall, med andre ord at de prøver å unngå de verst tenkelige resultatene, når det er usikkert hvilke utfall de forskjellige strategier vil gi. Resultater politikerne ser det som viktig å unngå, kan være f.eks at partiet deres aldri vil få stor oppslutning ved valg fordi velgerne ser på en stemme til dem som bortkastet, eller at et ytterliggående, kanskje systemfiendtlig, parti eller koalisjon får flertall i parlamentet selv om de ikke får et flertall av stemmene. Hvis Rawls' teori om beslutninger under usikkerhet er riktig, vil politikerne velge en valgordning som i størst mulig grad hindrer slike resultater. Problemstillingen i denne oppgaven vil være om Rawls' teori kan forklare hvilke valgordninger politikerne velger, når vi vet at de vil maksimere sitt partis innflytelse.

29 november 1919 behandlet Stortinget flere forslag til endringer i Grunnlovens § 57, 58, 59, 63 og 65, som omhandler valgordningen ved stortingsvalg. Alternativ A IV, en variant av forholdstallsvalg, ble bifalt med 92 mot 34 stemmer. I 1905 hadde Norge gått over fra flertallsvalg i flermannskretser til flertallsvalg i enmannskretser. Den nye valgordning var ment å gi et mere matematisk rettferdig resultat enn den gamle, men de største partiene ble fortsatt betydelig overrepresentert, og i 1911 ble det fremsatt forslag om innføring av forholdstallsvalg.

I 1912 tok flere partier opp forholdstallsvalgsspørsmålet på sine programmer, dels med krav om gjennomføring, dels med krav om utredning. Saken ble behandlet flere ganger i Stortinget før forholdstallsvalg ble innført i 1919. Formålet med denne oppgaven vil være å analysere behandlingen av denne saken for å undersøke om Rawls' teori kan brukes til å forklare at forholdstallsvalg ble innført i Norge.

BESLUTNINGER UNDER USIKKERHET

I "A theory of justice" argumenterer John Rawls for at når rasjonelle aktører skal velge mellom flere handlingsalternativer, og det er usikkert hvilket utfall de forskjellige alternativer vil gi, vil de følge maksiminregelen og velge det alternativ som slår best ut i verste fall. Rawls hevder ikke at de alltid vil følge denne regelen (A theory of justice s 154), men at den vil bli fulgt hvis en eller flere av de tre følgende betingelser er oppfylt:

- 1) Det er umulig eller ekstremt usikkert å beregne sannsynligheten for hvert mulig utfall for et gitt alternativ.
- 2) Den som skal velge et alternativ, bryr seg svært lite om de fordeler han kan oppnå utover det minimum han er sikker på å oppnå ved å følge maksiminregelen.
- 3) De alternativer som blir forkastet, har mulige utfall som den som skal velge, umulig kan godta.

Den første betingelsen er uten tvil oppfylt. I demokratiske land er ikke-nøytrale valgsystemer, dvs valgsystemer som gir et navngitt parti fordeler, uakseptable. Det vil derfor være oppslutningen om partiene i valgkretsene som avgjør hvor mange representanter de skal få. Å forutsi hvor stor oppslutning partiene vil få i valgkretsene ved senere valg, er ekstremt usikkert, om ikke umulig.

Valg av valgordning tilfredsstiller ikke den andre betingelsen; politikerne vil gjerne at deres parti skal få flere representanter enn det minimum de kan oppnå ved å følge maksiminregelen.

Om den tredje betingelsen er oppfylt, er et vanskeligere spørsmål. Rokkan (Stat, nasjon, klasse s283) hevder at da stemmeretten var utvidet til nesten alle menn i de vesteuropeiske demokratier, protesterte de voksende partier til de inntil nylig stemmerettsløse mot den skjeve representasjon flertallsvalg gav, mens de mindre av de allerede etablerte partier fryktet for sin fremtidige eksistens. Med andre ord kan man betrakte det at partiet vil falle helt ut av det politiske system, eller at det ikke kommer inn, fordi valgordningen gir det for dårlig uttelling for stemmene, og kanskje også fordi velgerne ser på en stemme til partiet som bortkastet, som noe politikerne umulig kan godta.

En annen situasjon mange politikere umulig kan godta, kan være at et parti de har svært liten sympati for, vinner et flertall av plassene i parlamentet med et mindretall av stemmene. Det er mulig at Arbeiderpartiet er et parti mange fryktet ville kunne få flertall i Stortinget, i tiden før grunnlovsendringene i 1919.

Den første og tredje betingelsen er altså oppfylt, mens den andre ikke er det. Alt i alt er det god grunn til å vente at politikerne vil velge valgordninger som slår best ut i verste fall, hvis teorien om valg under usikkerhet er riktig, og at det kan forklare grunnlovsendringene i 1919.

I oppgaven vil jeg anta at aktørene, dvs stortingsrepresentantene, er rasjonelle, delvis fordi rasjonell aktør-teorien gir større forklaringskraft, Delvis fordi det at aktørene er rasjonelle, er et premiss i teorien om beslutninger under usikkerhet.

PROPORSJONALITET OG MAKSIMINREGELEN

Når man vet at teorien om beslutninger under usikkerhet impliserer at politikerne vil velge valgordninger som slår best ut i verste fall, blir neste spørsmål hva slags valgordninger som slår bedre ut i verste fall enn andre. To antagelser kan være nyttige for å svare på det: 1) ikke-nøytrale valgordninger er uakseptable i demokratiske land og vil ikke bli valgt. Ved å bytte om stemmene til to partier A og B slik at stemmer til A (eventuelt preferanser for A) blir stemmer til B og omvendt, får B As plasser i parlamentet og omvendt. 2) disproportjonale valgordninger pleier å favorisere store partier på bekostning av små partier. Hvis vi lar A og B være to partier ved et valg, $v(A)$ et valgresultat som gir A flere stemmer enn B, $v(B)$ samme resultat, men med As og Bs stemmer byttet om og P1 og P2 to valgordninger hvor P2 gir et betydelig mere proporsjonalt resultat enn P1, får vi følgende tabell:

VALGORDNING

		P1	P2
VALG- RESULTAT	$v(A)$	4	3
	$v(B)$	1	2
		4	3

A's preferanser
står øverst til høyre,
og høyeste tall
står for beste
utfall.

Begge partier kan være sikre på å unngå sitt verste resultat ved å gå inn for P2 som valgordning, men ikke ved å gå inn for P1. Maksiminregelen sier da at de vil velge P2. Denne tabellen passer best hvis P1 er simpelt flertallsvalg i noenlunde like store enmannskretser. Hvis det er stor forskjell i størrelsen på kretsene, kan noen partier tjene på å ha oppslutning i mange små kretser. Men heller ikke oppslutning i små kretser kan partiene være sikre på å få, så maksiminregelen sier fortsatt at de vil velge en mere proporsjonal valgordning. Hvis det er valg i flere omganger, eller hvis velgerne oppgir ordinale preferanser ved valgene, vil fløypartier og condorcettapere lett bli underrepresentert, mens sentrumspartier og condorcetvinnere vil ha en tendens til å bli overrepresentert (hvis partiet har en viss størrelse). Den norske valgordningen i perioden 1905-1919 gikk ut på at de 123 eller 126 stortingsrepresentantene ble valgt i enmannskretser med svært varierende folketall.

Hvis ingen av kandidatene fikk rent flertall i første omgang, ble det avholdt en annen omgang hvor alle kandidater som deltok i første omgang, kunne delta.

Denne metoden slår dårligere ut for fløypartier enn simpelt flertallsvalg, fordi partiets motstandere kan samle seg om ett parti i annen omgang, men er bedre for fløypartier enn varianten hvor bare de to største partier deltar i annen omgang, fordi det ikke er sikkert at velgerne samler seg om noen partier. På side 18 i innstillingen til Stortinget skriver valgordningskommisjonen: "Ophævelse av omvalgene vil ikke kunde bringe nogen vesentlig hjelp. End mindre tilbakegangen til valg i flermannskretser på grunnlag av flertalsprinsippet (med eller uten omvalg)". Med andre ord hadde ikke omvalgene avgjørende betydning. Den nye ordningen gikk ut på proporsjonalvalg med D'hondts formel i flermannskretser og gav et langt mere proporsjonalt resultat. Mens disproporsjonalitetsindeksen hadde et gjennomsnitt på 13,3% i perioden 1909-1918, var gjennomsnittet 4.4% i perioden 1921-1936 (Indeksen er beregnet som gjennomsnittet av tallverdiene til avvikene mellom de to største partiers andel av stemmene og stortingsrepresentantene, som i Arend Lijpharts "Democracies". Opplysningene er fra Aschehougs og Gyldendals Store Norske leksikon hvor tallene gjelder første omgang for 1915 og andre omgang for 1909, 1912 og 1918). Dette er vidt forskjellige grader av disproporsjonalitet, og maksiminregelen bør derfor kunne forklare at proporsjonalvalg ble valgt.

STORTINGET OG VALGORDNINGSSAKEN

I perioden med flertallsvalg i enmannskretser var fem partier, Høyre, Frisinnede Venstre, Venstre, Arbeiderdemokratene og Arbeiderpartiet, representert på Stortinget. I tillegg ble det valgt tre uavhengige kandidater i 1915 og en i 1918. Arbeiderpartiet var kraftig underrepresentert i hele perioden. Valgordningskommisjonen skriver på side 17 i sin innstilling: "Disse avvikelser skyldes ikke tilfældigheter som ved det ene valg virker til fordel for det ene parti, ved det andet til fordel for et av de andre partier. Der foreligger en sterk og konstant underrepresentasjon av et av hovedpartierne, sosialisterne, en tendens der for hvert valg gjør sig sterkere gjældende som en normal, for ikke at si nødvendig følge av selve valgordningen". Det er lett å skjønne at Arbeiderpartiet ville støtte en overgang til proporsjonalvalg uansett om de fulgte maksiminregelen eller ikke. At Arbeiderpartiet støttet grunnlovsendringene, vil derfor ikke være et sterkt argument for hypotesen om at Rawls' teori kan forklare valg av valgordninger, men hvis de ikke gjorde det, ville den ha blitt alvorlig svekket.

Partiene Høyre og Frisinnede Venstre hadde et nært samarbeide, og ved valgene i 1903 og 1906 opptrådte de under navnet Samlingspartiet. Disse partier ble til sammen overrepresentert i 1909, underrepresentert i 1912 og 1915 og overrepresentert i 1918. Maksiminregelen burde derfor best kunne forklare disse partiers holdning til valgordningssaken. Arbeiderdemokratene var et lite parti som fikk seks mandater (overrepresentasjon) i 1915 og tre mandater

(underrepresentasjon) i 1918. Partiet risikerte altså å falle ut av Stortinget og burde derfor velge en proporsjonal valgordning uansett maksiminstrategien eller ikke. Venstre ble sterkt overrepresentert i 1912, 1915 og 1918 og hadde grunn til å være fornøyd med måten systemet hadde virket på. I 1909 ble Venstre svakt overrepresentert, men fordi Høyre og Frisinnede Venstre til sammen ble sterkt overrepresentert og fikk flertallet i Stortinget, fikk Venstre mindre makt enn det partiet ville ha fått med proporsjonal representasjon og et sterkere arbeiderparti.

Av de fem partier hadde fire- Høyre, FV, AD og DNA- forholdstallsvalg på programmet, mens Venstre ville vente på valgordningskommisjonens utredning og innskrenket seg til å uttale seg for en mere rettferdig valgordning (Innstillingen fra valgordningskommisjonen s. 19). De partier som man skulle vente ville støtte forholdstallsvalg uansett, Arbeiderpartiet og Arbeiderdemokratene, støttet altså reformen. Det samme gjorde Høyre og Frisinnede Venstre. Venstre ventet derimot med å gi støtte til en form for forholdstallsvalg, noe som ser ut til å svekke hypotesen om maksiminstrategien. Alle de andre partiers standpunkter ser ut til å bekrefte hypotesen, Venstres standpunkt er det store problemet. Men også Venstre gikk til slutt inn for forholdstallsvalg, i en vid betydning av ordet, selv om det daværende valgsystem favoriserte partiet. Det kommer frem av debatten i Stortinget at mens de andre partier støttet A-alternativene (forholdstallsvalg i flermannskretser), støttet de fleste venstrerepresentanter alternativ B I som gikk ut på flertallsvalg i enmannskretser med 16 utjevningsmandater for landdistriktene under ett og 8 for byene under ett, og at dette forslaget ble sett på som mindre matematisk rettferdig enn A-alternativene.

Kommisjonen regnet ut hvor mange mandater de tre blokkene V+AD, H+FV og DNA ville fått ved valgene i 1912 og 1915 med alternativ B I. Resultatet ville ha gitt en gjennomsnittlig disproporsjonalitet på 10,9%, mens det faktiske avviket fra proporsjonalitet var 20,7%. B I ville redusere disproporsjonaliteten drastisk, men man ville ikke komme i nærheten av den lave disproporsjonalitet A IV gav i perioden 1921-1936:4,4%. B I ville heller ikke ha hindret at et mindretall i befolkningen hadde fått flertall i Stortinget; Venstre og Arbeiderdemokratene ville fått flertallet av representantene med to femtedeler eller en tredjedel av stemmene. Ved å følge maksiminregelen ville også Venstre ha foretrukket A IV fremfor B I.

Her er det viktig å huske at også Venstre foretrakk A-alternativene fremfor ingen endring. Magnus Nilssen sa i debatten forut for avstemningen at Stortinget i realiteten er enig om at valgordningen bør forandres, men det er uenig om formen på det nye valgsystemet. Dessuten var det enighet om at ingen av forslagene til ny valgordning var tilfredsstillende, og at uansett hvilket alternativ som ble valgt, måtte Stortinget foreta nye endringer; noen sa til og med at den nye valgordning bare skulle gjelde for et valg. "Tunsbergeren" skriver dette 2. desember, etterat A IV er blitt vedtatt : "Intelligensen skriver: Man vil hilse efterretningen om at stortinget har vedtat en ny valgordning

med glæde. Selv om det alternativ som er valgt, det saakaldte A IV, ikke gir en tilfredsstillende løsning av spørsmålet, saa kan man ialfald gaa ut fra at den vil føre til en retfærdigere fordeling av representanternes antal mellem partierne enn den man har faat med den nuværende valgordning. A IV er jo ogsaa bare ment aa skulde gjelde for et enkelt valg. Som forholdene laa an, var det ikke andet aa gjøre, end aa samle sig om dette alternativ, idet det var det eneste som hadde utsigt til aa vinde frem. Men det var paa alle hold enighet om at man ikke kunde bli staaende med en valgordning som den vedtagne":

I ettertid vet vi at valgordningen av 1919 ble stående helt til 1952. I 1923 kom saken opp igjen, og det var i første rekke valgkretsinnndelingen det stod om, men konstitusjonskomiteen avviste alle forslag (kilde: det Norske Storting gjennom 150 år bind III). Man kan derfor lure på om det var alvorlig ment fra Stortingets side at det nye valgsystemet bare var midlertidig, særlig når begrunnelsen for ikke å endre systemet var at man gjerne ville ha litt større erfaring for hvorledes systemet egentlig virket, før man reviderte det. Hvis Venstre ikke ville ha gått med på nye endringer hvis B I hadde blitt vedtatt, ville det ha svekket hypotesen om at maksiminstrategien kan forklare valg av valgordning. Men det var alternativ A IV Stortinget ikke ville forandre, ikke B I. Om B I hadde blitt forandret få år etterpå hvis alternativet hadde blitt vedtatt i 1919, kan vi ikke vite. Forfaatterne skriver på side 8 i "Det Norske Storting gjennom 150 år bind III" at man stort sett hadde grunn til å være noenlunde tilfreds med forbedringene i forhold til valgordningen av 1905. Hvis B I, som gav dårligere proporsjonalitet, hadde blitt vedtatt, ville Stortinget ha mindre grunn til å være fornøyd, og det er derfor mulig at B I hadde blitt endret, selv om ikke A IV ble det.

Hvis Venstre virkelig så på B I som et alternativ som ikke var det beste, men som kunne duge til man fant en bedre løsning, helst i neste stortingsperiode, behøver ikke partiets standpunkt å avkrefte hypotesen om at politikerne vil bruke maksiminstrategien i sitt valg av valgordning. Jeg skrev på side 2 at Rawls' teori burde kunne forklare valg av valgordning, når vi vet at politikerne vil maksimere sitt partis innflytelse, fordi to av tre betingelser for at rasjonelle aktører ville bruke maksiminstrategien, var oppfylt. Den ene gikk ut på at det er umulig eller ekstremt usikkert å beregne sannsynligheten for hvert enkelt utfall for et gitt alternativ. Denne betingelsen er oppfylt når det er snakk om valg mange år inn i fremtiden, men når det gjelder neste valg, om to år, regner de fleste med resultater som ikke er altfor forskjellige fra forrige valg. Den tredje betingelsen gikk ut på at de alternativer som blir forkastet, har mulige utfall som den som skal velge, umulig kan godta. Jeg nevnte to slike utfall: småpartier kan frykte at de faller ut av Stortinget fordi velgerne ser på en stemme til dem som bortkastet på grunn av valgordningen, og politikerne kan frykte at et parti de misliker sterk, får flertall på Stortinget med et mindretall av stemmene. Det er utenkelig at Venstre, det største stortingspartiet, skulle tape på at velgerne så på en stemme til dem som bortkastet. De borgerlige

kunne nok frykte at Arbeiderpartiet senere skulle kunne tjene på valgordningen, men de fryktet nok ikke at de skulle gå fra å være sterkt underrepresentert til å være sterkt overrepresentert ved neste valg.

Dessuten er det ikke sikkert at komiteens beregninger gir de riktigste resultatene. Mindretallet peker på at et lignende valgsystem gav sosialistene en representant for lite, de radikale to for meget, Venstre 4-5 for meget og de konservative 3-4 for lite, noe som kan kalles god proporsjonalitet (Innstilling XXXVIII s. 35): Mindretallet hevder også at valgene i 1912 og 1915 foregikk under helt andre forutsetninger enn alternativ B I; under alternativ B I ville velgerne vite at deres stemmer telte, og det kunne gi de underrepresenterte partier ennå flere mandater. Mindretallet mente derfor at man ikke kunne legge noen særlig vekt på beregningene av mandater med B I som valgsystem i 1912 og 1915. Hvis f.eks. Arbeiderpartiet hadde fått flere stemmer med alternativ B I som valgordning, ville de nok fått flere mandater, men de hadde også fått flere stemmer, så det er ikke sikkert at den matematiske disproporsjonaliteten hadde blitt betydelig lavere. Men det viser bare at disproporsjonalitet ikke er et perfekt mål på hvor "rettferdig" en valgordning er; en av de mulige grunnene til at politikere skulle velge proporsjonale valgordninger etter maksiminregelen, var nettopp at de ville unngå å risikere at partiet deres ble kraftig redusert fordi velgerne mente det ikke nytte å stemme på dem p.g.a valgsystemet. Det var heller ikke full enighet innen Venstre om hvilket alternativ man skulle foretrekke. Michelet nevner (S.tid. s. 2849) at Venstres regjeringssjef hadde uttalt seg bestemt for A-alternativene, det samme hadde Venstres styre, og på Venstres partidag ble det knepen pluralitet for A-alternativene.

FRYKTET FLERTALLET ET STERKT ARBEIDERPARTI?

Et utfall politikerne vil unngå når de skal velge valgordning, er at partier de misliker sterkt, får et flertall av representantene med et mindretall av stemmene. Arbeiderpartiet var i 1918 et stort parti med 30.8% av stemmene, men mange var også sterkt imot det partiet, som lå ytterst til venstre i datidens politiske landskap, stod for. Frykten for et sterkt og radikalt sosialistisk parti kan ha tatt to former. For det første kunne det hende at Arbeiderpartiet ved senere valg kunne tjene på valgordningen i stedet for å tape på den. For det andre kunne de se på proporsjonal representasjon som et middel for å gi Stortinget større legitimitet og hindre at et underrepresentert og radikalt parti som Arbeiderpartiet ville se på parlamentarisk arbeide som nytteløst og gå over til en revolusjonær strategi. Hovedideen i Arend lijpharts "Democracies" er at i samfunn med sterke konflikter vil (og bør) velge trekk ved systemet som er i samsvar med konsensusmodellen fremfor trekk som er i samsvar med majoritetsmodellen, blandt annet vil de velge proporsjonale valg i stedet for flertallsvalg, for å dempe konfliktene.

7

I Arbeiderpartiet hadde det vokst frem en sterkt radikal fraksjon, forankret i ungdomsbevegelsen og fagbevegelsen og med Martin Tranmæl som det ledende navn. Den ble styrket ved nyhetene om den russiske revolusjon og dyrtiden i landet. Våren 1918 tok den nye retning makten i partiet, et par år senere også i fagbevegelsen. Den hilste i første omgang dannelsen av arbeider- og soldatråd etter sovjetisk mønster velkommen, la vekt på "revolusjonær masseaksjon", men ville allikevel i første rekke virke for å erobre den politiske makten gjennom valg. Hittil har jeg sett på forskjellige situasjoner politikere umulig kan godta, som alle har å gjøre med partiers representasjon i Stortinget. Men et partis innflytelse avhenger ikke bare av dets representasjon i Stortinget. Hvis Stortinget mister legitimitet, og revolusjonære bevegelser truer systemet, hjelper det lite at et parti er godt representert på Stortinget. Man kan derfor se på det at Stortinget mister legitimitet, og at revolusjonære bevegelser får stor oppslutning, som en situasjon politikerne vil legge vekt på å unngå.

Mange mente at Stortingets legitimitet ville bli svekket hvis ikke en ny valgordning ble vedtatt. Ludvig Enge sa i debatten (Stortingstidende 1919 s. 2921): "Jeg ser det slik, at hvis vi under de nuværende forhold ikke kan faa gjennomført en valgordning, som i ethvertfall i betydelig grad retter paa de mangler, de urimeligheter, som vi har hat anledning til at erfare ved de 3-4 sidste valg, saa røber det en evneløshet og en uformuenhet hos Stortinget, som er utilgivelig. Den skade, som sker derved, at intet forslag vedtages, er jeg bange for det vil ta mange og lange aars arbeide at gjenoprette". Valgordningskommisjonen skriver på side 19 i innstillingen: "Forholdsvalg maa derfor antages at ville bidra til at bidra til at styrke nationalforsamlingens stilling i folket. Og komiteen antar videre at de ogsaa vil føre med seg en anden væsentlig fordel, nemlig større deltagelse i valgene".

Både B I og A-alternativene kan sees på som forsøk på å styrke Stortingets stilling i folket og å øke valgdeltagelsen. Selv om B I kanskje ikke ville ha gitt like god proporsjonalitet som A IV, ville alle stemmer ha telt, og flere ville ha følelsen av at de var med på å påvirke Stortingets sammensetning. Djupvik (S.tid. s. 2925), som var tilhenger av alternativ BI, argumenterte f.eks for en forandring av valgsystemet med at det var mange utålmodige bevegelser og tendenser hos folk, særlig innen Arbeiderpartiet som hele tiden hadde blitt underrepresentert. Derfor mente han det var uansvarlig å gå inn for en utsettelse av saken.

Mange stortingsrepresentanter brukte argumenter som hadde å gjøre med at sosialistene ville bli mere interessert i parlamentarisk arbeide med en mere rettferdig valgordning. Fosshaug sa f.eks (S.tid. s. 2929): "Vil man fortsette paa den maate, saa kan man ikke forlange, at arbeiderklassen, som kjemper for at fremme sine interesser gjennom det parlamentariske system, længere kan fortsatte at delta". Mjøen (S.tid. s. 2876) mente også at Stortinget hadde mistet tillit på grunn av valgordningen. Han nevner at det har kommet frem i pressen at Arbeiderpartiet hadde planer om en valgstreik, og en valgstreik ville være en klar demonstrasjon

av at Arbeiderpartiet ikke ville prioritere parlamentarisk arbeide. Statsminister Gunnar Knudsen sa (S.tid. s. 2933) at med proporsjonal representasjon ville ett parti bare i unntakstilfeller få rent flertall. Derfor måtte koalisjonsregjeringer bli vanlig, og det at Arbeiderpartiet ikke var parlamentarisk i den forstand at partiet ikke ville inngå i noen koalisjonsregjering, kunne ikke fortsette i lengden. Proporsjonalvalg kunne altså, ihvertfall når det gjelder noen politikere, sees på som et forsøk på å ansvarliggjøre et radikalt opposisjonsparti. Knudsen sa også at han ville advare Venstre sterkt mot å inngå koalisjon med Høyre, og han mente Venstre heller burde samarbeide med sosialdemokraterne, noe han gjentok etterat A IV var blitt vedtatt ("Tunsbergeren" 3. desember 1919).

Dette ser ut til å motsi hypotesen om at Arbeiderpartiet var et parti flertallet ikke ville ha noe å gjøre med, men det kan også hende at Knudsen trodde Arbeiderpartiets radikale fløy ville bli svekket hvis Arbeiderpartiet ble med i en regjering. Dessuten kom han med klare advarsler mot å samarbeide med Høyre. "Tunsbergeren" kom med dette sitatet 3. desember: "Da det antagelig er sidste gang jeg her i forsamlingen taler om denne sak, vil jeg si til venstre: Søk aldrig alliance med høire. Dette sier jeg ikke saa meget for venstres skyld som for landets" Høyre var også et fløyparti, og det kan hende Venstre også ville gå med på innføringen av proporsjonalvalg for å hindre at Høyre fikk stortingsflertallet med et mindretall av stemmene, slik som i 1909.

Arbeiderpartiet ble ved valget i 1918 landets største parti med 30.8% av stemmene (annen omgang). Siden flertallsvalg i enmannskretser favoriserer store partier, skulle man tro at Arbeiderpartiet ble overrepresentert, og komiteen går så langt som å kalle det en institusjonell følge av valgordningen. Teoretisk sett kunne Arbeiderpartiet ved senere valg bli overrepresentert, og man skulle vente at hvis de borgerlige stortingsrepresentantene fulgte maksiminstrategien, skulle frykten for at Arbeiderpartiet skulle få flertall i Stortinget med et mindretall av stemmene, kunne forklare at de ønsket forholdstallsvalg. I debatten i Stortinget ble denne muligheten nesten ikke nevnt, og det virker nesten som de tok det som en selvfølge at det er Arbeiderpartiet som er underrepresentert. DNAs representant Magnus Nilssen sa at han hadde ressonert seg frem til at Arbeiderpartiet senere kanskje kunne få flertall i et flertall av kretsene slik andre partier hadde fått før. Derfor så han på forholdstallsvalg som et sterkt samfunnsbevarende system, og han var derfor blitt mere og mere tilhenger av forholdstallsvalg. På side 17 i innstillingen skriver valgordningskommisjonen at med flertallsvalg er det ingen sikkerhet for at et flertall i befolkningen får flertall i Stortinget- og den peker spesielt på at det ikke er noen sikkerhet for at et mindretall ikke får flertall. Castberg (S.tid. 1914 s. 1780) peker på at mens Venstre hadde flertall i den perioden, tapte de på valgordningen i forrige periode. Men da var det Høyre som fikk et flertall i Stortinget uten å ha et velgerflertall bak seg, og det var nok også en situasjon mange ville unngå.

KONKLUSJON

I denne mellomfagsoppgaven har jeg konsentrert meg om tre situasjoner som det er rimelig å anta at politikerne vil gjøre meget for å unngå: At revolusjonære bevegelser og svekket legitimitet for Stortinget gjør Stortinget avmektig, at partiet de tilhører, blir sterkt underrepresentert, og mister oppslutning fordi velgerne innser at det ikke nytter å stemme på dem, og at et parti eller en koalisjon de føler antipati for, vinner stortingsvalg med et mindretall av stemmene. I Stortinget var det bred enighet om at man måtte få en valgordning som gav Arbeiderpartiet en mere rettferdig uttelling, og som gav velgerne følelsen av at deres stemme telte. Dette for å hindre at sosialistene så på parlamentarisk arbeide som nytteløst og gikk over til en mere "revolusjonær" linje. Både A- og B-alternativene kan sies å tilfredsstille at velgerne skal føle at deres stemmer teller, og mange av talerne la stor vekt på at man ikke lenger kunne ta risikoen med å la Arbeiderpartiet være så sterkt underrepresentert.

Alle partier støttet overgangen til proporsjonalvalg, men Venstre støttet et alternativ som ihvertfall ved de to valgene valgordningskommisjonen brukte, gav langt større disproportjonalitet enn A IV gjorde i mellomkrigstiden. Hvis Venstre så på dette forslaget som en valgordning som gav like god proporsjonalitet som A-alternativene, eller så på det som en overgangsordning som kunne duge til man fant en bedre løsning, et alternativ til utsettelse, er det forenlig med at maksiminregelen best forklarer stortingsrepresentantenes valg av valgordning. Hvis Venstre derimot så på B I som et lite proporsjonalt system og ikke hadde til hensikt å forandre det, svekker det hypotesen.

Men allikevel var Venstre villig til å gå med på en valgordning som var mere proporsjonal enn status quo, selv om partiet ved de siste valgene hadde dratt fordel av flertallsvalg. Konklusjonen blir at frykten for et mere revolusjonært arbeiderparti er viktig for å forklare reformen, mens det er mere usikkert om viljen til ikke å risikere de to andre situasjonene kan forklare avgjørelsen; det står og faller med hva som var Venstrerepresentantenes egentlige synspunkt. Hypotesen at teorien om beslutninger under usikkerhet kan forklare valg av valgordninger blir ihvertfall ikke sterkt svekket ved at man ser på overgangen til proporsjonalvalg- politikerne la stor vekt på å unngå en av de tre uheldige situasjonene (eller prøvde å dra nytte av at de andre gjorde det)- men det ideelle hadde vært at de la stor vekt på å unngå alle de tre situasjonene. I debattene var det langt mere diskusjon om hvorledes man unngikk at et radikalt parti mistet interessen for Stortinget, enn hvorledes man unngikk de to andre situasjonene. Alt i alt kan man si at maksiminregelen gir en god, men ikke perfekt forklaring av valgordningsreformen i 1919.

LITTERATURLISTE

1. Bøker

Lijphart, Arend (1984) : Democracies
New Haven og London : Yale University Press

Rawls, John (1972) : A theory of justice
Oxford : Oxford University Press

Rokkan, Stein (1987) : Stat, nasjon, klasse
Oslo : Universitetsforlaget

2. Tidsskriftsartikler

Stortingstidende (div. utgaver)

"Tunsbergeren" (div. utgaver)